

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

De toren van Babel

1 maximumscore 3

drie van de volgende aspecten:

- (wolken) De toren komt tot boven de wolken / steekt boven de wolken uit.
- (verhouding) De toren is in verhouding met de omgeving (bergen, boten, huizen) / het miniatuurlandschap / de mensen en kranen reusachtig groot.
- (hoogte) De toren heeft veel verdiepingen (wat benadrukt dat de toren hoog is).
- De toren loopt van breed naar smal (en die versmalling versterkt de verticaliteit van de toren).
- De galerij loopt in een spiraal omhoog (en die spiraalvorm versterkt de hoogte van de toren).

per juist aspect

1

2 maximumscore 3

drie van de volgende redenen:

- om de kunst/architectuur uit de klassieke oudheid (Grieken en Romeinen) te bestuderen
- om collega-kunstenaars / grote meesters uit Italië te ontmoeten
- om nieuwe technieken te leren (perspectief, frescotechnieken, kleurgebruik)
- om met eigen ogen de nieuwste (renaissance)kunst van Italië te zien (ter inspiratie voor hun eigen werk, want de kunst van de zuidelijke renaissance was beroemd)
- om het (mediterrane) landschap en het zuidelijke licht te ervaren (ter inspiratie voor hun eigen werk)
- om nieuwe opdrachtgevers te vinden
- om (bij terugkeer) een hogere status te verkrijgen

per juiste reden

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

3 maximumscore 2

Antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- Het Colosseum was een enorm groot gebouw waarvan de bovenste verdiepingen in de tijd van de renaissance 'open lagen' (verval, dat ook te zien is als onvoltooid, zoals bij de toren van Bruegel) en/of het Colosseum was een voorbeeld van een enorm groot en rond gebouw met veel lagen/verdiepingen (zoals de toren van Bruegel) 1
- Het Colosseum is een overblijfsel van het (machtige) Romeinse rijk dat ten val is gekomen en dat benadrukt de betekenis van hoogmoed / trots die bestraft wordt (net zoals in het verhaal van de toren van Babel) 1

4 maximumscore 1

Kern van een juiste verklaring is: Het verhaal van de toren van Babel waarschuwt de inwoners van de machtige stad Antwerpen voor hoogmoed / houdt de stad een spiegel voor.

Voorbeelden van goede verklaringen zijn:

- Antwerpen was in de zestiende eeuw een belangrijke wereldstad met macht en aanzien, waar veel verschillende mensen uit allerlei landen leefden en werkten. Dit kon aanleiding geven tot gevoelens van trots en hoogmoed. (De toren van Babel is te zien als een waarschuwing daarvoor.)
- Antwerpen was in de zestiende eeuw een machtige en belangrijke handelsstad, met mensen die veel verschillende talen spraken. De toren van Babel gaat over mensen die moeten samenwerken en/of (culturele) verschillen moeten zien te overbruggen als ze iets willen bereiken. (De toren van Babel houdt de stad daarmee een spiegel voor).

Opmerking

Als geantwoord wordt dat het verhaal van Babel zich in een havenstad afspeelt, geen scorepunt toekennen.

Vraag	Antwoord	Scores
5	<p>maximumscore 2</p> <p>De radio's lijken kantoor- of wooneenheden te verbeelden doordat (twee van de volgende):</p> <ul style="list-style-type: none"> – ze naast elkaar op één rij liggen en/of zo geordend zijn dat ze woonlagen / kantoorverdiepingen vormen. – de lichtjes op de radio's doen denken aan studio's/appartementen met verlichting. – de schermen / de kaders doen denken aan gevels van appartementen. – de uitstekende laag van radio's doet denken aan een balkon / galerij. – de glanzende / zilvergrijze materialen van de radio's doen denken aan materialen waarvan torens gebouwd zijn (glas, staal, platen). – ze het idee van eenvormigheid oproepen, zo kenmerkend voor een woon- of werktoren. 	
	per juist antwoord	1
6	<p>maximumscore 2</p> <p>Meireles bereikt dit effect (hoger lijken) door (twee van de volgende):</p> <ul style="list-style-type: none"> – naar boven toe de radio's in lagen/cirkels/kransen met een kleinere diameter te plaatsen waardoor de toren naar boven toe smaller wordt / iets taps toeloopt. – naar boven toe dunnere lagen/cirkels/kransen met kleinere radio's te plaatsen. – in de bovenste lagen/cirkels/kransen lichtpaarse en/of blauwe en/of grijze en/of witte radio's te plaatsen, waardoor de toren transparanter lijkt. (Dit effect doet denken aan atmosferisch perspectief.) 	
	per juist antwoord	1
7	<p>maximumscore 2</p> <p>Een juiste uitleg relateert</p> <ul style="list-style-type: none"> • een relevant aspect van de voorstelling aan • een overtuigende interpretatie van het werk 	1 1
	<p>Voorbeeld van een goede uitleg is:</p> <p>De toren van Meireles is opgebouwd uit heel veel radio's die allemaal uitzenden (vanuit verschillende achtergronden, culturen) maar niet ontvangen (luisteren). Net als bij de toren van Babel gaat het werk over de miscommunicatie (in onze tijd): iedereen zendt berichten uit / post of plaatst dingen op internet / social media, maar er is geen echte uitwisseling / geen echt gesprek (te vergelijken met een radio die alleen maar kan zenden en niet kan reageren).</p>	2

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

8 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- De bovenste cirkels / de bovenste verdiepingen lopen niet helemaal door, waardoor de indruk wordt gewekt dat deze cirkels / verdiepingen nog verder aangebouwd moeten worden / dat de opbouw nog niet klaar is (de cirkel nog niet gesloten is) 1
- Een reeks verticale, rechthoekige platen staat bijna vrij in de ruimte alsof het een raamwerk is dat nog bekleed moet worden / niet voltooid is 1

9 maximumscore 1

Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

Ja, het thema van de toren van Babel past wel bij het Europees Parlement, waar de verschillende lidstaten moeten zien samen te werken en/of het thema van de toren van Babel kan de lidstaten eraan helpen herinneren dat als zij zich laten leiden door hoogmoed / eigenbelang, er van eenheid niets terechtkomt.

of

Nee, de bouw van de toren van Babel was ingegeven door hoogmoed en leidde tot miscommunicatie. Door te verwijzen naar dit thema relativiseren de architecten de poging van de Europese Unie / het Europees Parlement om samen iets nieuws op te bouwen / een eenheid te vormen.

Reizen met Dürer

---

10 maximumscore 3

drie van de volgende:

- rijke / voorname kleding (mooie stoffen met versieringen, zoals het koord van de mantel, kwastjes aan het hoofddekseel, handschoenen)
- trotse houding (straalt zelfvertrouwen uit)
- verzorgd uiterlijk (lang krullend haar)
- voornaam huis / stenen huis met (aanzet tot) rondboog (geen eenvoudig huis)
- hooghartige/arrogante gezichtsuitdrukking
- Doordat het hoofd hoog in het beeld is geplaatst / de ogen hoog in het beeld zijn geplaatst kijkt Dürer op de beschouwer neer (hogere status).

per juist antwoord

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

11 maximumscore 3

drie van de volgende redenen:

- (zelfbewustzijn/individu) Onder invloed van het humanisme is er meer aandacht voor de mens als individu / groeit het zelfbewustzijn van de kunstenaar.
- (bewijs van artistieke kwaliteit) In de renaissance is er meer vraag naar portretten en dient het zelfportret van de kunstenaar als bewijs van diens artistieke kwaliteit.
- (emancipatie/status) In de renaissance neemt het aanzien van kunstenaars toe / is de kunstenaar niet (alleen) een dienstbare ambachtsman (dienstbaar aan God, de Kerk).
- (onderwerp van studie) Het zelfportret is voor de kunstenaar een relatief makkelijke manier om studie te doen naar anatomie / houding / uitdrukking.

per juiste reden

1

12 maximumscore 3

- De blik van de beschouwer wordt naar het open raam gestuurd (twee van de volgende): 2
  - (ooghoogte) doordat het raam met uitzicht op de hoogte van zijn ogen is geplaatst (en die ogen kijken de beschouwer aan).
  - (wit accent) doordat er een wit accent in het raam is geplaatst (de besneeuwde bergtoppen).
  - (diagonaal) door een diagonale lijn, zoals de lijn in de hoek van het raam die Dürer compositorisch verbindt met het berglandschap.
  - (herhaling, beeldrijm) doordat de hoek die de arm (links op de voorgrond) maakt, wordt herhaald in de hoek van het raam.
  - (contrast) door het sterk laten oplichten van het raam in de donkere achtergrond door licht/helder kleurgebruik in het raam (lichtblauw en lichtgroen).
  - (detaillering) door de gedetailleerde weergave van het landschap (bijna net zo gedetailleerd als het gezicht, en veel zorgvuldiger dan bijvoorbeeld de muren en de mantel).

Opmerking

Als één juiste manier gegeven wordt, 1 scorepunt toekennen.

- Het doorkijkje laat een berglandschap zien en daarmee wil Dürer aangeven dat hij (een van de volgende): 1
  - deze bergen zelf gezien heeft en/of naar de waarneming geschilderd heeft (de moeite van het schilderen waard vindt).
  - een man van de wereld is (veel kennis heeft).
  - veel gereisd heeft (over de Alpen getrokken is).

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

13 maximumscore 2

twee van de volgende voordelen:

- (korte droogtijd) De droogtijd van aquarel is veel korter dan die van olieverf en dat is voordeliger dan de lange droogtijd van olieverf (wat onhandig is tijdens transport).
- (tekenen in kleur) Aquarel leent zich goed voor het maken van een schets / tekening in kleur. (De verf droogt snel, waardoor relatief snel een nieuwe kleurlaag kan worden aangebracht.)
- (eenvoudiger) Aquarel is een techniek die relatief weinig voorbereiding vraagt / weinig hulpmiddelen nodig heeft (water, pigment, gom).
- (handzamer) De aquareltechniek leent zich goed voor papier, wat handzaam is bij transport, anders dan een schildering in olieverf op paneel of doek.

per juist voordeel

1

14 maximumscore 2

twee van de volgende:

- (montage) Het landschap van Patinir lijkt een montage (knip- en plakwerk) van losse scènes, alsof verschillende landschappen bij elkaar gevoegd zijn (zoals een berglandschap, een vergezicht en een stadsgezicht).
- (kleur) Het kleurgebruik is onnatuurlijk fel(groen) en/of het landschap lijkt opgebouwd uit verschillende scherp afgebakende (fel)groene en blauwe kleurvlakken.
- (verhoudingen) De verhoudingen zijn niet (overtuigend) levensecht / zijn niet erg waarschijnlijk. Zo lijkt de rots en/of het hutje op de voorgrond wat klein vergeleken met de heilige.
- (lieflijk) Het landschap is te lieflijk voor een leeuw / vergeleken met de natuurlijke leefomgeving van een leeuw.
- (licht) Het licht is onnatuurlijk / lijkt van alle kanten te komen.

per juist antwoord

1

Opmerking

Als de beschrijving van het aspect beperkt blijft tot 'niet realistisch', geen scorepunt toekennen.

Vraag	Antwoord	Scores
15	<p>maximumscore 2</p> <p>twee van de volgende redenen:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Het werk van Patinir is vernieuwend omdat de meeste aandacht uitgaat naar de weergave van het landschap in plaats van naar het religieuze onderwerp (anders dan in de middeleeuwen, toen het landschap nog volledig in dienst stond van het religieuze verhaal). – Het werk van Patinir is vernieuwend vanwege de virtuoze manier waarop hij een indruk van enorme diepte weet te scheppen (bijvoorbeeld door atmosferisch perspectief). – Het werk van Patinir is vernieuwend omdat het landschap met hele (fris)groene velden en/of schilderachtige plaatsjes en/of fraaie vergezichten geïdealiseerd wordt. 	
	per juiste reden	1
16	<p>maximumscore 2</p> <p>twee van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Dürer schildert de graspol in zijn geheel in één totale, perfecte staat (samenhang én variatie), terwijl Da Vinci verschillende delen / stadia van de plant tekent (zaden, bloem, stengel). – Dürer schildert de plant in natuurgetrouwe kleuren (bruin-, groen-, en grijstinten), terwijl Da Vinci de plant tekent in één kleur (het gaat om de analyse en niet om de schoonheid). – Dürer besteedt veel aandacht aan stofuitdrukking (dunheid, gladheid, harigheid van de blaadjes) en Da Vinci geeft de plant meer globaal weer met afzonderlijke delen ernaast (om een idee te geven van het geheel). 	
	per juist antwoord	1
17	<p>maximumscore 2</p> <p>Antwoorden moeten de volgende strekking hebben:</p> <ul style="list-style-type: none"> • In Italië kwam de renaissance (mede door de opkomst van het humanisme) eerder en sterker op gang dan in het noorden van Europa, en daarmee ook de waardering voor kunstenaars (zoals Dürer) • Reizende kunstenaars zoals Dürer brachten de (Italiaanse) renaissance naar het noorden. Daar domineerde de (streng) kerk de samenleving, en die stond nog niet open voor Dürers moderne ideeën, zoals het humanisme (die Dürer via zijn prenten makkelijk kon verspreiden) 	<p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Mysterieuze materie

18 maximumscore 2

twee van de volgende:

- Golven/water en planten/takken vloeien in elkaar over (als in een droomwereld).
- Water/zee en nachtelijke lucht (hemel en aarde) lopen in elkaar over (de natuurlijke setting waarin de figuren zich bevinden is onduidelijk).
- Het lijkt of (de beschermende / waarschuwendende hand van) de vrouw links voortkomt uit een boom(tak) / het kader met vertakkingen.
- De naakte vrouw wordt naar de maan toe getrokken / lijkt met de maan te communiceren.

per juist antwoord

1

19 maximumscore 3

drie van de volgende:

- (vorm) De figuren zijn sterk vereenvoudigd.
- (ruimteweergave) Alle figuren/vormen bevinden zich op hetzelfde plan. / De ruimte is ondiep.
- (plasticiteit) De vormen zijn vrij plat / vertonen weinig plasticiteit.
- (techniek) De manier waarop de vormen zijn gegutst in hout is vrij grof (niet verfijnd).
- (kleur) grote egale kleurvlakken (blauw en bruin)

per juist antwoord

1

20 maximumscore 2

- (afkeer) Gauguins afkeer richtte zich op de academische regels die gebaseerd waren op klassieke idealen / idealisering van de natuur (volmaakte harmonie, verheven onderwerpen, geïdealiseerd naakt), waardoor de werkelijkheid op een geforceerde / gekunstelde manier werd verbeeld 1
- (reden) Gauguin associeerde die gekunsteldheid met een (decadente) cultuur van uiterlijk vertoon / een oppervlakkige (bedorven) wereld in plaats van een innerlijke / spirituele / zuivere wereld waartoe hij zichzelf aangetrokken voelde 1

Vraag	Antwoord	Scores
21	<p>maximumscore 2</p> <p>Antwoorden moeten de volgende strekking hebben:</p> <ul style="list-style-type: none"> • (bewerking van de steen) Een groot deel van het marmer is grof uitgehakt (er zijn duidelijke sporen van het hakken zichtbaar) en een deel van het marmer is op een verfijnde manier bewerkt en gepolijst (dit vormt een deel van het gezicht) en/of er is een overgang te zien van een grove naar een fijne bewerking van het marmer • (indruk van slaap) Door dit contrast in bewerking lijkt het gezicht half verborgen te liggen in een kussen / een wolk / een droom en/of lijkt het gezicht weg te zakken in het ruwe / vormloze materiaal dat de slaap symboliseert 	<p>1</p> <p>1</p>
22	<p>maximumscore 2</p> <p>twee van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> – (stileren in detaillering/abstrahering) De trekken die het gezicht kenmerken zijn summier weergegeven. / De vormen van het gezicht vloeien in elkaar over. / Overbodige detaillering in het gezicht is weggelaten. – (herleiding tot een basisvorm) Het hoofd is teruggebracht tot de eenvoudige vorm van een ei. – (afwerking van het materiaal) De vormen zijn (spiegel)glad gepolijst (met uitzondering van het haar). 	
	per juist antwoord	1
23	<p>maximumscore 2</p> <p>Antwoorden moeten de volgende strekking hebben:</p> <ul style="list-style-type: none"> • (voorstelling) Het (donkere) masker (met gesloten ogen) is direct naast het vrouwenhoofd (wit en met gesloten ogen) geplaatst, alsof het masker verschijnt in haar droom / alsof haar oerbeeld (onderbewustzijn, archetype) verschijnt • Het surreële karakter wordt versterkt door (een van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – (positie) het horizontaal geplaatste / het liggende hoofd naast het verticaal geplaatste masker (suggestie van kanteling, ze vormen een hoek van 90 graden). – (contrast) het sterke contrast tussen het witte/blanke gezicht en het zwarte masker. – (herhaling) de nadrukkelijke herhaling van twee ovale vormen (hoofd en masker). – (licht) de sterke lichtval. Die zorgt voor glimlicht op de haren / het glanzen van de haren en het masker en/of die zorgt voor het nog blanker/bleker maken van de vrouw en/of voor een spel met schaduwen. 	<p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

24 maximumscore 1

een van de volgende verklaringen:

- Het onderschrift van *Vogue* (Gezicht van parelmoer en masker van ebbenhout) is vrij specifiek, gaat over de schoonheid / aantrekkelijke uitstraling van het (blanke/fijne) gezicht en (de magie van) het (zwarte) masker (daarvoor is een onderschrift als 'Zwart en wit' te saai).
- *Vogue* is een modetijdschrift / gaat over stijl / wil aansluiten bij wat er in de mode is (Afrika) en zal zich verre willen houden van eventuele politieke of (sociaal-)maatschappelijke onderwerpen (een onderschrift als 'Zwart en wit' zou associaties met culturele verschillen kunnen oproepen).
- *Vogue* is meer voorstellingsgericht (minder abstract) en verwijst naar luxe / verfijndheid / exclusiviteit van materialen (ebbenhout en parelmoer), zoals gebruikelijk in een modetijdschrift (daarvoor is een onderschrift als 'Zwart en wit' te abstract).

25 maximumscore 2

Het kunstwerk van Mutu (twee van de volgende):

- (gelaatstrekken) heeft individuele trekken in het gezicht, zoals een frons in het voorhoofd en/of een scherpe tekening tussen neus en mond en/of enigszins dikke oogleden.
- (kapsel) heeft een Afrikaans kapsel (dat verwijst naar de Afrikaanse afkomst van Mutu).
- is (met dit specifieke Afrikaanse kapsel en het liggende bronzen hoofd zoals dat van Brancusi) een combinatie van Afrikaanse en westerse invloeden, net als Mutu's eigen levensloop.

per juist antwoord

1

26 maximumscore 1

voorbeelden van juiste argumenten zijn:

- *This Second Dreamer* verwijst naar de (toekomst)dromen die Mutu zelf heeft / (in Afrika) had om een (succesvol) kunstenaar te kunnen worden / als zwarte vrouw te kunnen slagen in een overwegend blanke kunstwereld.
- *This Second Dreamer* verwijst naar de Amerikaanse geschiedenis (The American dream), die mede gevormd is door de zwarte slaven die daar het slachtoffer van werden (Mutu's hoofd lijkt op een afgehakt hoofd) / door mensen uit Afrika zoals Mutu zelf.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Tropisch modernisme

27 maximumscore 3

Het antwoord moet drie van de volgende beschrijvingen bevatten:

- De smalle ronde 'poot' van het gebouw lijkt op een steel van een bloem (die direct uit de rots lijkt te komen).
- Het bovenste deel van het gebouw loopt van smal naar breed, zoals kelk- en/of kroonbladeren van een (bloeiende) bloem (vanuit de steel van een bloem).
- Het gebouw is geheel rond / is een rond volume, zoals een bloem kan zijn.
- De doorlopende raampartij met daarin een patroon van verticale lijsten/ramen doet denken aan de opeenvolging van kelk- en/of kroonbladeren van een bloem.
- Het gebouw is helemaal wit en steekt daardoor sterk af tegen het bruin/groen van de rots, zoals een (witte) bloem afsteekt tegen groen blad / tegen een bruine tak.

per juist antwoord

1

28 maximumscore 2

- gewapend beton / in beton gegoten staal
- Het staal vangt / stalen staven vangen de grote trekkracht op die ontstaat bij een dergelijk grote overspanning met beton. / Het staal maakt het beton sterk genoeg om een dermate grote afstand te overbruggen (zonder dat het beton breekt)

1

1

29 maximumscore 3

drie van de volgende:

- de geometrische basisvorm (de cirkelvorm)
- een (vrijwel) plat dak
- een lange, doorlopende raampartij (veel glas, soort vliesgevel)
- de nadruk op horizontaliteit
- Het gebouw lijkt te zweven (door de relatief smalle basis).
- een grote overstek (het 'dak' dat ver uitsteekt over de basiskolom)
- de toepassing van beton en staal (anders kan een dergelijk grote overspanning niet gemaakt worden)

per juist antwoord

1

Vraag	Antwoord	Scores
30	<p>maximumscore 2</p> <p>Antwoorden moeten de volgende strekking hebben:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Form follows function: de vorm vloeit voort uit de functie / bij het vormen van nieuwe (ruimte)structuren is de toepassing van moderne materialen (zoals staal en beton) leidend (schoonheid vloeit hieruit voort) • Niemeyer begint met het creëren van een mooie vorm (schoonheid) en probeert deze vervolgens met moderne materialen te realiseren of <p>Voor Niemeyer is esthetiek de belangrijkste functie van architectuur (om daarmee het publiek te verleiden)</p>	<p>1</p> <p>1</p>
31	<p>maximumscore 2</p> <p>twee van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> – (kleur) De afwisseling tussen (grote en kleine) felle kleurvlakken (rood - blauw, oranje - geel) zorgt voor dynamiek. – (diagonalen) De zwarte diagonale lijnen / accenten versterken de golvende dynamiek. – (losse delen) De loshangende delen stof bewegen (bij lopen). – (asymmetrie) De asymmetrische composities (stofdelen die elkaar kruisen) van de jurken maken het geheel dynamisch. 	
	per juist antwoord	1
32	<p>maximumscore 3</p> <p>drie van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Het lintvormige toegangspad met de rode 'loper' kan dienen als catwalk. – Het gebouw doet denken aan de brug van een schip / een cruiseboot, en dat past bij het gegeven van een cruisecollectie / een reis- en/of vakantiecollectie. – Het witte exterieur leent zich goed als decor voor de kleurrijke collectie. – Het conische gebouw accentueert (bijna als een pijl of punt) de locatie / de toplocatie (waar een groot modemerken als Vuitton een modeshow pleegt te houden). – De ligging aan een baai / aan zee past goed bij het gegeven van een cruisecollectie / een reis- en/of vakantiecollectie. 	
	per juist antwoord	1

Bronvermeldingen

- afbeelding 1, 2 Pieter Bruegel, *De toren van Babel*, 1568, collectie Boijmans van Beuningen, Rotterdam, <https://www.cruisebe.com/museum-boijmans-van-beuningen-rotterdam-netherlands>
- afbeelding 3 Cildo Meireles, *Babel*, 2001, installatie in Tate Gallery Londen, <https://fd.nl/fd-persoonlijk/1205045/nieuwe-blik-op-de-canon>
- afbeelding 4 Cildo Meireles, *Babel*, 2001, installatie in Tate Gallery Londen, <http://mywekutastes.com/broadcasting-from-cildo-meireles-tower-of-babel-at-londons-tate-modern/#.XN1c6i2iHuM>
- afbeelding 5 Architecture-Studio, Louise Weissgebouw, Straatsburg, https://www.sto.com/en/gallery_3264.html?anchor=item4&back=/en/references/references-detailview_152.html
- afbeelding 6 Albrecht Dürer, Zelfportret, 1498, collectie Museo del Prado, Madrid, https://jonathanblakefine.com/teaching/german-studies/kultur/kunst/albrecht_durer_selbstbildnis_mit_26_jahren_prado_madrid/
- afbeelding 7 Albrecht Dürer, *Gezicht op Arco*, 1495, collectie Musée du Louvre, Parijs, <https://wordandsilence.files.wordpress.com/2013/10/albrecht-dc3bcrer-1495-watercolor-view-of-the-arco.jpg>
- afbeelding 8 Joachim Patinir, *Landschap met de heilige Hieronymus*, ca. 1516-1517, collectie Museo del Prado, Madrid, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paisaje_con_san_Jer%C3%B3nimo,_Joachim_Patinir,_Museo_del_Prado.jpg
- afbeelding 9 Albrecht Dürer, *Het grote stuk gras*, 1503, collectie Albertina Museum, Wenen, https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Das_gro%C3%9Fe_Rasent%C3%B4ck&oldid=52388967#/media/File:Duerer_the_large_turf.jpg
- afbeelding 10 Leonardo da Vinci, *Ster van Bethlehem*, ca. 1505 - 1507, collectie Royal Collection Trust, Windsor, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4e/Vinci%2C_Leonardo_Da_-_Ornithogalum_%28Star_of_Bethlehem%29.jpg
- afbeelding 11 Paul Gauguin, *Wees mysterieus*, 1890, collectie Musée d'Orsay, Parijs, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Soyez_myst%C3%A9rieuses_de_P._Gauguin_\(Grand_Palais,_Paris\)_%2838131350536%29.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Soyez_myst%C3%A9rieuses_de_P._Gauguin_(Grand_Palais,_Paris)_%2838131350536%29.jpg)
- afbeelding 12 William-Adolphe Bouguereau, *De geboorte van Venus*, 1879 collectie Musée d'Orsay, Parijs, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Birth_of_Venus_by_William-Adolphe_Bouguereau_\(1879\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Birth_of_Venus_by_William-Adolphe_Bouguereau_(1879).jpg)

afbeelding 13	Constantin Brancusi, <i>Slapende muze</i> , 1910, collectie Musée national d'Art moderne, Parijs, http://rynekisztuka.pl/wp-content/uploads/2016/03/spiaca.jpg
afbeelding 14	Man Ray, <i>Zwart en wit</i> , 1926, https://arthistoryproject.com/artists/man-ray/black-and-white/
afbeelding 15	Wangechi Mutu, <i>This second Dreamer</i> , 2017, http://www.4columns.org/d-souza-aruna/wangechi-mutu
afbeelding 16	Wangechi Mutu, <i>This second Dreamer</i> , 2017, https://www.thecontemporaryaustin.org/exhibitions/wangechi-mutu/
afbeelding 17	Wangechi Mutu, <i>This second Dreamer</i> , 2017, https://wangechimutu.com/art/in-space/
afbeelding 18	Oscar Niemeyer, MAC, Niteroi, http://archpostdecostruttivista.altervista.org/oscar-niemeyer-museo-darte-contemporanea-niteroi/
afbeelding 19	Oscar Niemeyer, MAC, Niteroi, https://www.dezeen.com/2016/07/07/es-devlin-louis-vuttion-nicolas-ghesquiere-catwalk-cruise-collection-oscar-niemeyer-museum-rio-brazil/
afbeelding 20	Le Corbusier, <i>Villa Savoye</i> , 1928-1931 Poissy, http://www.midcenturyhome.com/le-corbusiers-villa-savoye/le-corbusier-villa-savoye_7/
afbeelding 21a en 21b	Louis Vuitton, <i>Cruise Collection 2017</i> , MAC, Niteroi, http://glamourguardian.blogspot.com/2016/08/louis-vuitton-resort-2017.html
afbeelding 22	Louis Vuitton, <i>Cruise Collection 2017</i> , gepresenteerd in 2016 in MAC, Niteroi, http://www.knowmag.com/en/2016/05/31/louis-vuitton-cruise-2017-futurismo-sportivo-mondanita
figuur 1	Jan Gossaert, <i>Colosseum</i> , 1509, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_Gossaert_-_Colosseum_-_WGA09774.jpg
figuur 2	Louise Weissgebouw, Straatsburg, http://www.leuropevueduciel.com/consultation.php?site=4608#E123802
figuur 3	Borobudur, reliëf 8e-9e eeuw, Java, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Siddharta_Gautama_Borobudur.jpg
figuur 4	Brancusi, <i>Slapend</i> , 1908, https://theartstack.com/artist/constantin-brancusi/le-sommeil-sleep
figuur 5	portretmasker van de Baule-stam, collectie The Metropolitan Museum of art, New York, https://www.metmuseum.org/art/collection/search/317834
figuur 6	doorsnede MAC, Niteroi, http://onvormleer.blogspot.com/p/niteroi-contemporary-art-museum.html

Alle bronnen zijn voor het laatst geraadpleegd op 21-10-2019.

Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling heeft ernaar gestreefd de auteursrechten op hier gebruikt materiaal te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Wie desondanks meent zekere rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Cito.